

Sander van Gangelen
&
Peter Kokke

begeleiding van de leerling

5

SCHOOLDROPOUTS IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Ondanks het feit dat veel scholen wel hun best doen om het de leerlingen naar hun zin te maken, haken er nog steeds grote aantallen leerlingen af. Het probleem van het spijbelen is nog nooit zo groot geweest. Bestaat er enige opvang voor leerlingen voor wie de school 'gestolen kan worden'?

In Amsterdam stuitten we op de Dagopvang van het Psychologisch Pedagogisch Instituut. We spraken met de coördinator: Otto Slok.

Wat voor jongeren komen hier terecht?

De jongeren die bij ons terecht komen, zitten in de leeftijd van veertien, vijftien, zestien jaar. De meesten zijn jongens (60 procent) de overige zijn meisjes.

Ze hebben meestal een jaar voortgezet onderwijs achter de rug. Veel komen uit gebroken gezinnen, een aantal komt uit tehuizen en sommigen zijn met de justitie in aanraking geweest. In de school en daaromheen worden deze kinderen vaak gekarakteriseerd als: traag, slordig, oneerlijk, onoplettend, passief of agressief, ongemotiveerd. Kortom genoeg negatiefs om ze een hekel aan school en leren te laten krijgen.

Het lukt hun niet meer om zich nog langer aan te passen aan ons huidige onderwijssysteem. Dat komt, omdat het jongeren zijn van wie de persoonlijkheidsstructuur geen tempodwang, prestatievergelijking en dergelijke toestaat. Of het zijn jongeren van wie de belangstelling en aanleg niet aangesproken wordt door de gewone school. Anderen zitten als gevolg van emotionele pro-

blemen met een in de huidige school moeilijk in te lopen leerachterstand. Ook zijn er jongeren die hun eigen ontwikkelingstempo aanhouden. Het gevolg is dat ze niet meer naar school gaan. Soms twee à drie jaar niet meer. Via leerplichtambtenaren, justitie of bekenden komen ze op onze Dagopvang terecht.

Ter illustratie hier het verhaal van een jongen die schrijft over hoe hij ging spijbelen:

'Het spijbelen is begonnen toen ik op de lagere school zat. Een tijdlang kregen ze genoeg van me. Toen zat ik in de zesde, vijfde klas en de meester die in de zesde klas zat waar we meer mee hebben, toen werd ik overgeplaatst naar de Technische school Don Bosco. De eerste twee weken ging alles goed maar niet lang want daar begon ik een hekel aan de meesters te krijgen en hun ook aan mij omdat ik daar ook begon te spijbelen en dus duurde het niet lang of ik moest bij de directeur komen. Daar kreeg ik een paar waarschuwingen. Een paar dagen later moest ik weer komen en toen zei hij dat ik als ik weer zou gaan spijbe-

len dat ik kon oprotten.'

Wat voor klachten hebben deze jongeren over school?

De jongeren vinden dat ze niet serieus genomen worden. Dat er niet naar hen geluisterd wordt. Ze voelen zich niet begrepen. Dat roept natuurlijk reacties op. Veel van hen worden van school gestuurd, omdat ze brutaal zijn, of omdat ze een le-raar bedreigden.

Ik heb hier ook een meisje meegemaakt, die zich verkeerd bejegend voelde. Ze spoot een brand-blusapparaat leeg in het gezicht van de directeur. Die dingen hoor je altijd: die jongen en dat meis-je zijn brutaal, agressief, maar het verhaal ervoor wordt nog wel eens vergeten. Het verhaal van zich in het nauw gedreven en onbegrepen voelen.

Gelden deze klachten ook voor het basisonder-wijs? De kwestie van de schuldvraag ...

Er wordt altijd gevraagd naar de schuldvraag van de schooluitval. De vraag naar waar de schuld ligt, lijkt me niet zo zinvol. De ouders geven de school de schuld, de school de begeleidingsdienst, die weer de scholen. Kortom men wijst maar doorlopend naar elkaar.

Ik denk wel dat het basisonderwijs niet altijd even goed inschiet op de maatschappelijke reali-teit van de kinderen. Om een voorbeeld te noe-men. Het huwelijk is niet meer wat het voor de oorlog was. Het aantal echtscheidingen is enorm toegenomen. Daar komen naar mijn gevoel veel van de problemen van kinderen uit voort. De meeste huwelijken springen uit elkaar als de kin-deren in de tweede, derde klas van de lagere school zitten. Dan is het gezin natuurlijk een pe-riode behoorlijk ontwricht.

Als een volwassene 's avonds met zijn/haar part-ner moeilijkheden heeft, dan kan het gebeuren dat hij/zij de volgende dag niet zo geweldig ge-concentreerd aan het werk is. Van een volwasse-ne pik je dat. Maar als het kind de volgende dag ongeconcentreerd is, misschien wel lastig is, dan wordt daar vaak met sancties op gereageerd. Die variëren per school: de gang op, strafwerk, of een reprimande. De school accepteert maar moeilijk opvallend gedrag: je moet eenheidsworst zijn. Ik denk dat het nog te vaak voorkomt dat de school te weinig inspeelt op dit soort sociale problema-tieken. Of eigenlijk mag je het geen problematiek noemen: het gaat behoren tot het sociale wezen van de huidige jongeren.

Ook de leerstof is nog maar weinig aangepast aan de huidige ingewikkelde sociale structuur. De leesboekjes bijvoorbeeld zijn meestal nog volgens het Piet en Nel model: huisje-boompje-beestje. We krijgen jongeren met enorme achterstanden in taal en rekenen. Soms vraag ik me af of kinderen wel altijd voldoende de basisvaardigheden leren. Je kunt rekenen wel heel ludiek maken, maar het is toch verschrikkelijk handig als je ook de tafels beheerst. Een sollicitatiebrief met spelfouten ver-mindert de kans op het toch al weinige werk nog meer.

Dan kom ik op het gat tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. In het basisonder-wijs hebben we het reuze gezellig gehad en dan komen ze in het voortgezet onderwijs waar wel naar exameneisen toegewerkt wordt. Waar ge-klagd wordt over de slechte ondergrond van de leerlingen. Er is geen aanpassing naar het voortge-zet onderwijs vanuit het basisonderwijs. De kin-deren gaan er met grote verwachtingen heen. In de brugklas gaat het nog wel. Die heeft nog iets algemeen vormends, die heeft nog een beetje van bekijk-het-nog-eens-eventjes. Maar dan slaat het uur U: het talenpracticum maakt plaats voor het boekje. Ik heb het meegemaakt dat kinderen van een negen voor Frans duikelden naar een twee voor Frans. En dan begint de grote uitval.

Wat willen jullie bereiken met de Dagopvang? Een vraag naar de doelstellingen en uitgangspun-ten.

We willen met onze Dagopvang die jongeren benaderen, die door aanpassingsmoeilijkheden buiten het gewone onderwijs vallen of dreigen te vallen. We willen ze in emancipatorische zin be-naderen. Dat betekent dat we de jongeren ruimte en tijd laten en middelen geven om van zichzelf uit hun persoonlijke wijze van aanpassing te realiseren. Daarvoor is nodig dat we proberen de innerlijke weerbaarheid van de jongeren te ver-groten. We helpen ze hun nog onaangesproken gebleven talenten ontdekken en te ontplooiën. De jongeren die hier komen, komen uit een zwart gat van verveling. Ze hebben heel lang rondgelo-pen met een volstrekt gebrek aan zelfvertrouwen. Ze hebben geen idee wat ze met hun leven aan moeten, ze zijn op zoek naar een bepaalde struc-tuur. We laten ze eerst tot rust komen en gaan dan met ze op zoek naar wat ze wel kunnen. (Op hun negatieve kanten is al genoeg gehamerd!) We gaan met een grote bocht om de dingen heen die

ze nog niet kunnen. Langzamerhand gaat zich dan een bepaalde wens aftekenen van: ik wil verder gaan. Dan kan gebeuren dat een jongen bij je komt en zegt: voor wat ik wil heb ik wiskunde nodig, kun je me daar bij helpen. En dan help je hem met wiskunde, waar hij altijd slecht in was en geen zin in had. We bekijken dan hoe we die wiskunde er zo inkrijgen dat het leuk voor hem blijft.

We werken toe naar een beslissing van de jongere over zijn opstelling tegenover de mogelijkheden die de maatschappij en de school voor hem bieden. Na zijn besluit helpen we de jongere de door hem gewenste aanpassing aan de bestaande mogelijkheden te realiseren: terug naar een school-, een scholings- of een school/werksituatie.

Maar blijven school, ouders niet buiten schot met jullie doelstelling? Dat verandert niet.

We willen de jongeren, zeker als ze jong zijn, weer terug zien te krijgen naar school. Daarom gaan we niet met ze kankeren over de school en dat die niet deugt. Ze moeten die school binnen zijn huidige systeem aanvaarden, zoals die is. Ze moeten ermee leren leven. Dat geldt ook naar de ouders toe. We accepteren de ouders zoals ze zijn en we proberen de kinderen te leren leven met de situatie die om hen heen is. Als die situatie slecht is, proberen we hun in die situatie weerbaar te maken. We geven ze een zekere sociale training om ermee te leren omgaan: om te aanvaarden en te relativeren. Je zit op die school om een diploma te halen en je pikt dan maar dat je wel eens een leraar hebt, die het beroerd doet.

Hoe ziet het er in de praktijk allemaal uit?

Eerst maar ons *gebouw*. De indeling maakt van de werkwijze al veel duidelijk. Beneden is er gelegenheid voor allerlei activiteiten: creatieve, technische, huishoudelijke, muzikale en sportieve. Daar kan de jongere zijn draai vinden en iets ontdekken wat hij leuk vindt. Boven zijn groepskamers en een grote gemeenschappelijke studieruimte.

Onze toelatingsprocedure: de jongere (hij of zij moet in de leeftijd zijn van dertien tot achttien jaar) staat daarin centraal. Hij neemt deel aan alle hem betreffende besprekingen. Met de jongere wordt besloten of er onderzoeksmiddelen (bijvoorbeeld tests) worden gehanteerd en zo ja welke, met wat voor reden. De uitslagen worden ook met hem besproken.

Van de jongere verlangen we dat hij weer iets wil gaan uitzoeken in verband met zijn eigen toekomst. Ook verwachten we van hem dat hij minimaal bereid is deel te nemen aan een programma.

We onderscheiden drie fasen in de Dagopvang:

- 1 de bezinningsfase
- 2 de oriëntatiefase
- 3 de realisatiefase.

Over elke fase zal ik iets vertellen. Maar eerst nog even over de *aanloopgroep*. We vinden dat we een lage drempel moeten hebben en dat de jongeren snel moeten kunnen instappen. Dat kan door middel van de aanloopgroep binnen twee weken. In de aanloopgroep krijgen de jongeren vast een voorlopig programma van ongeveer zes weken. De groep is bedoeld om over en weer kennis te maken en te 'wachten' tot plaatsing in een te starten groep. Die groepen starten één keer per zes weken.

Daarmee begint de *bezinningsfase*, die drie maanden duurt. Deze begint met een kennismakingsweek. Samen naar de film, sporten en een kamp voorbereiden. Daarna samen op kamp, meestal naar het buitenland. Weer terug gaan we vanuit het groepswork kijken wat hun interesses en hobbies zijn en hoe ze van hun hobbies en interesses hun werk kunnen gaan maken. Langzamerhand willen we een lijn gaan leggen naar een beginnende scholing, want daar willen we uitkomen. Het programma is nogal strak gestructureerd. De bezinningsfase wordt afgesloten met een verslag mede gericht aan de jongere zelf. Naar aanleiding van dat verslag maken we met de jongere een contract. In dat contract wordt vastgelegd wat hij de komende negen maanden zal gaan doen binnen het aanbod van de Dagopvang.

Dan volgt de *oriëntatiefase* (negen maanden).

In deze fase gaan we steeds meer gericht werken naar een school-, scholings- of een school/werksituatie toe. Ook het middel stage gebruiken we daarbij. Als het nodig is, wordt de jongere in deze fase door ons bijgeschoold. Het is verbijsterend hoe groot soms de leerachterstand en de hiaten zijn. Aan het einde van de negen maanden moet de jongere zover zijn dat hij een keus kan maken voor een school-, een scholings- of een school/werksituatie, waar hij daadwerkelijk heengaat.

Dus na ongeveer een jaar komen de jongeren in

de *realisatiefase*. De jongere wordt begeleid in zijn nieuwe school-, scholings- of school/werk-situatie. Deze begeleiding duurt nog een jaar.

Maximaal kunnen we de jongeren dus twee jaar begeleiden. Vaak gaan ze ook eerder dan na een jaar terug naar school. Zo gauw ze eraan toe zijn, worden ze teruggeplaatst in het gewone onderwijs.

Het is nog aardig te vertellen dat we hier met groepen van twaalf jongeren werken. Elke groep wordt begeleid door een mentor, een assistent-mentor en een stagiaire.

Wat doen jullie met moedertaalonderwijs?

Als we met de jongeren uitstapjes maken, vragen we ze er een verslagje van te maken. Daaraan kunnen we al zien hoe ze met de taal omgaan. We analyseren de taalproblemen die ze hebben en bekijken welke hulp ze nodig hebben.

Er zijn jongeren die amper kunnen schrijven, die slecht lezen. Vooral onder de buitenlandse jongeren komt dat voor.

We werken hier op alle niveaus aan taal: vanaf het bijbrengen van de taalvaardigheden van de onderste plank af tot en met het niveau waarop ze eigenlijk volgens hun leeftijd horen. Als hulpmiddelen gebruiken we alle methodieken die voorhanden zijn.

De spreekvaardigheid is prima, maar het heeft wel eens weinig inhoud. Het is vaak holle taal. We proberen ook hier aan te sluiten bij wat de jongeren zelf willen. We beginnen daarom niet met dictees! Het kan gebeuren dat de jongere zelf zegt dat hij wel eens een boek wil lezen en daar een verhaal over wil schrijven. Naar aanleiding daarvan kun je weer verder gaan met andere taalactiviteiten. Soms geeft iemand aan dat hij juist wel dictee wil onder het motto: 'pak me maar goed aan'. En dat doen we dan. Dus, als ze Nederlands willen leren dan vragen we waarmee ze willen beginnen, wat ze leuk vinden, en daar beginnen we dan mee. Gelukkig heeft het vak Nederlands veel ingangen en er is altijd wel een ingang te vinden, die ze leuk vinden.

Krijgen jullie nooit de klacht van jongeren te horen van: waarom zou ik toch de school af moeten maken, als ik toch geen baan krijg?

Die klacht horen we wel, maar we geloven niet dat dat de reden is voor hun schooluitval. De oorzaak daarvan is breder, wortelt in het hele sociale leven. In onze toelatingsvoorwaarden stellen we

dat de jongere iets met zijn toekomst moet willen doen. We vertellen ze dat als zij iets met hun toekomst willen doen en naar ons toe willen komen, dat wij dan wel iets vinden.

Wat zou er moeten gebeuren om deze jongeren binnen de school zelf op te vangen? Hoe voorkom je schooluitval?

De huidige leerkracht is er helaas niet voor opgeleid. De opleiding heeft weinig diepgang. De leerkrachten krijgen te weinig vakinhoudelijke bagage mee. Ook is de afstand tot de praktijk te groot.

Toen ik vroeger onderwijzer was, heb ik wel eens tegen een leraar van de PA gezegd: 'geef jij nou zelf eens hier les een paar dagen, dan weet je toch weer eens een beetje waar het over gaat'. De opleidingen lopen achter bij de ontwikkelingen en de problemen van de praktijk. Echte goede all-round leerkrachten vormen is er niet meer bij. De opleidingen laten aanstaande leerkrachten te weinig het sensationele van het lesgeven ervaren. Het is nodig dat leerkrachten sociaal vaardiger worden, beter leren omgaan met groepen, met 'lastige' kinderen. Een leerkracht moet iemand zijn die veel leest en breder dan alleen over onderwijs. Hij moet wat hij zegt in groter verband kunnen plaatsen, kinderen kunnen boeien, kunnen prikkelen, weer nieuwsgierig kunnen maken. Veel leerkrachten zitten met een autoriteitsconflict: ze durven geen autoriteit meer zijn, want dat is uit de mode tegenwoordig. Kinderen vragen juist vaak een autoriteit. Dat is iemand die iets over kan brengen, die structuur kan aanbrengen, die leiding kan geven.

De kinderen bij ons zijn haast niet meer nieuwsgierig. Dat kan liggen aan de opvoeding, aan het schoolstelsel, aan ons hele maatschappelijke stelsel. Je zet om zeven uur de televisie aan en dan hoeft de nieuwsgierigheid niet meer geprikkeld te worden. Dat wordt overgenomen door de beeldbuis.

Het is de belangrijkste opdracht voor de school (vanaf de kleuterschool) om kinderen nieuwsgierig te maken en ze vooral nieuwsgierig te houden. Ons onderwijs is inhoudelijk allemaal zo prachtig en logisch opgebouwd, maar wel volgens de normen van volwassenen en niet volgens de nieuwsgierigheid van de kinderen. De leerstof staat te ver van de kinderen af. Erfelijkheidsleer is op zich heel interessant, maar is niet de beste start om kinderen te interesseren voor biologie. Het

menselijk lichaam ligt als start (zeker in de puberteit) veel dichterbij ze en houdt de nieuwsgierigheid gaande.

Om misverstanden te voorkomen wil ik wel tot slot nog benadrukken dat er ook geweldige leerkrachten zijn in Amsterdam. Leerkrachten die maar heel weinig schooluitval leveren. Dat zijn de leerkrachten die veel meer kindgericht denken en hun vak goed weten te verkopen, die met gedragsmoeilijkheden om kunnen gaan.

Ter afronding hebben we nog de volgende vragen: Levert jullie aanpak succes op en naar welke scholen stromen jullie kinderen door?

In 60 tot 70 procent van alle gevallen lukt het de jongeren tot een keuze voor een school, scholing of school/werksituatie te brengen, is onze ervaring. Bij de overige 30 à 40 procent lukt dat niet

of pas later. Voor jongeren bij wie de keuze niet lukt zoeken we naar oplossingen buiten ons instituut. Je vroeg waar de jongeren naar toe gaan. Flink wat gaan naar de mavo. Ook naar de ITS stromen ze door. Een paar gaan naar specifieke beroepsopleidingen en streekscholen. We hebben ook een jongen die bezig is voor computerkunde. Van tevoren, als een groep start, is er nog geen peil op te trekken, waar ze allemaal terecht zullen komen. Dat blijkt pas later, als we een tijd bezig zijn. Met de scholen waar onze jongeren naar toe gaan, proberen we een goede verstandhouding op te bouwen. We praten als er problemen zijn. We zouden graag intensievere contacten willen, maar daar hebben we op dit moment nog te weinig geld voor. Ik hoop dat dat op den duur zal verbeteren.

De leraren, waar ik tegenop keek, vond ik gewoon een beetje eng in het begin. Ze praten in de docentenkamer over 'stoute' en 'goede' leerlingen. Natuurlijk niet altijd hoor. Ik vind nu alle docenten wel aardig. Maar het is nu allemaal toch anders. Ik zou niet durven om te praten over mezelf. Op zo'n hoge school doe je dat toch niet, vind ik.
Angelique